

Ivan Klinec: Privatizácia proti trhu ?

Uvažovať o tom, či je privatizácia v súlade s trhom, sa môže zdať zvláštne. Najmä ak dennodenne počúvame a čítame, že proces privatizácie je vlastne základom prechodu k trhovej ekonomike, že proces privatizácie je totožný s prechodom k trhovej ekonomike, že tak ako dnes prebieha je vlastne jedinou cestou k trhovej ekonomike. Je to však naozaj tak ? Je skutočne proces privatizácie totožný s prechodom k trhovej ekonomike ? Skutočne platí rovnica, že privatizácia sa rovná trh ? Alebo je to inak ?

Ak sa pozrieme na prebiehajúci proces privatizácie bližšie, na jeho dopady, na štruktúru, výkonnosť a adaptabilitu ekonomiky, potom prídeme k prekvapujúcim záverom. Potom môžeme dokonca tvrdiť, že proces privatizácie, tak ako je koncipovaný a inštitucionalizovaný a ako v skutočnosti prebieha, je jednou z hlavných prekážok prechodu k trhovej ekonomike. Prečo tomu tak je a prečo vlastne pôsobí proces privatizácie opačne ako bol projektovaný ?

Hlavnú odpoveď musíme hľadať v interpretácií podstaty procesu privatizácie, v interpretácií toho, čo v skutočnosti tento proces znamená v reálnej ekonomike a aké má na ekonomiku a spoločnosť dopady.

Privatizácia ako prerozdelenie zdrojov

Ak sa pozrieme na proces privatizácie v globálnych spoločenských a ekonomických súvislostiach, potom je jedným z najväčších prerozdelených procesov v tomto storočí. A jeho hlavnou podstatou je prerozdelenie zdrojov.

Proces privatizácie prebiehajúci v krajinách strednej a východnej Európy možno čo do rozsahu a dopadov na spoločnosť porovnať s takým prerozdeľovaním zdrojov, akými bolo znárodňovanie v bývalých socialistických krajinách po roku 1917 a 1945, ktoré znamenalo premenu súkromného vlastníctva na štátne alebo Rooseveltov program New Deal čiže Nové rozdelenie, čo bol program prerozdelenia zdrojov od nevykonných k výkonným. Proces privatizácie v krajinách strednej a východnej

Európy je síce deklarovaný ako prechod k trhovej ekonomike, v skutočnosti však vo významnej miere pôsobí práve proti vytváraniu trhovej ekonomiky.

Jednou z hlavných nevýhod štátnej ekonomiky v bývalých socialistických krajinách, ktorá bola tejto ekonomike aj najviac vytýkaná, bola skutočnosť, že alokáciu čiže rozdeľovanie zdrojov robili centrálné riadiace a plánovacie orgány ako napr. Štátna plánovacia komisia, ktoré pritom často ignorovali skutočné požiadavky trhu a nebrali do úvahy informácie generované trhom. To bolo potom príčinou nižšej výkonnosti týchto ekonomík v porovnaní s vyspelými priemyselnými krajinami, kde zdroje boli vo väčšej miere alokované v súlade s požiadavkami trhu a kde sa štruktúra ekonomiky permanentne adaptovala na meniace sa podmienky trhu.

Proces privatizácie v transformujúcich sa krajinách je koncipovaný tak, že v skutočnosti takisto nahrádza pôsobenie trhu, ignoruje informácie generované trhom a ignoruje tiež podmienky realizácie schopnosti na trhu resp. trhoch. Alokácia zdrojov prebieha tak, že tieto zdroje sú rozdeľované alebo ich rozdeľovanie je opäť vo významnej miere ovplyvňované centrálnymi inštitúciami ako sú napr. Fond národného majetku alebo ministerstvo privatizácie a skutočné požiadavky trhu sú ignorované. Tieto inštitúcie pôsobia v súčasnej ekonomike ako niekdajšia Štátna plánovacia komisia a spôsobujú, že novovytváraná štruktúra ekonomiky je rovnako alebo ešte viac nevykonná a nekonkurencieschopná ako bola pred začatím procesu privatizácie. Následkom toho je súčasná ekonomika v krajinách strednej a východnej Európy rovnako vzdialená trhu ako bola štátna ekonomika v bývalých socialistických krajinách. Potvrdzuje to aj záver amerického futurológa Johna Naisbitta, ktorý tvrdí vo svojej knihe Globálny paradox, v ktorej analyzuje príčiny neúspechu ekonomickej reformy v Rusku a úspechu ekonomickej reformy v Číne, že jediný trh, ktorý v súčasnosti v funguje v Rusku, je čierny trh a budúcnosť ruskej ekonomiky vidí tak, že čierny trh postupne pohltí celú ekonomiku, a postupom času nadobudne vývojom civilizovanejšie formy. Takisto aj v ostatných transformujúcich sa krajinách je zreteľný rast a rozširovanie pôsobenia čierneho trhu a tieňovej ekonomiky a nefunkčnosť reálneho trhu, ktorý nealokuje zdroje tak, ako je tomu v krajinách s fungujúcou trhovou ekonomikou, ale jeho pôsobenie je nahradzované centrálnymi inštitúciami ako napr. už spomínaným Fondom národného majetku.

Globalizácia svetovej ekonomiky a pôsobenie svetového trhu

Jednou z rozhodujúcich príčin, prečo proces privatizácie pôsobí opačne ako bol projektovaný - teda proti trhu, je zmenená ekonomická realita. Novou ekonomickou realitou, ktorá však v krajinách východnej a strednej Európy nie je braná do úvahy, je realita vznikajúcej globálnej svetovej ekonomiky a vytvárajúceho sa jedného svetového trhu.

Realita vzniku jedného svetového trhu priniesla posun kritérií alokácie zdrojov. Existencia jedného svetového trhu znamená prechod k výkonnosti - či už ekonomiky, podniku alebo jednotlivca - ako k hlavnému kritériu alokácie zdrojov. Je to práve svetový trh, ktorý spôsobuje, že vo vyspelých priemyselných krajinách s výkonnými a konkurencieschopnými ekonomikami, hlavný a stále rastúci tok zdrojov je nasmerovaný do oblastí vedy, výskumu, technológií, vzdelávania, zdravotníctva a životného prostredia. Ekonomickí a politickí lídri v týchto krajinách si uvedomujú, že čím vyššie sú v podmienkách svetového trhu a globálnej ekonomiky investície do týchto oblastí, tým vyššia je výkonnosť a konkurencieschopnosť ekonomiky a následne je vyšší aj rast hrubého domáceho produktu i životnej úrovne obyvateľov týchto krajín. Kritérium globálnej konkurencieschopnosti určované pôsobením svetového trhu sa globalizáciou svetovej ekonomiky stalo hlavným kritériom realizácie schopnosti produkcie ekonomík jednotlivých krajín na svetovom trhu. Lokálne trhy sa stali prejavom globálneho trhu a podmienky realizácie schopnosti produkcie na týchto trhoch sú totožné s podmienkami na svetovom trhu. V krajinách strednej a východnej Európy však túto skutočnosť ignorujú a ekonomickí a politickí lídri týchto krajín sa správajú tak, ako keby svetový trh neexistoval alebo bol problémom vzdialenej budúcnosti a nie realitou súčasnosti a ako keby sa podmienky určované pôsobením svetového trhu ekonomik týchto krajín netýkali. Ignorovaná je pri tom aj skutočnosť, že ekonomika v podmienkách svetového trhu je tým výkonnejšia, čím sa viacej investuje do vedy, výskumu, technológií, vzdelávania, zdravotníctva a životného prostredia.

Namiesto toho je presadzované tvrdenie, že len vtedy sa môže investovať do vedy, výskumu, technológií, vzdelávania, zdravotníctva a životného prostredia, keď sa zvýši výkonnosť ekonomiky. Tá sa však neustále znižuje práve z dôvodu znižovania investícií do týchto oblastí. Podľa tejto filozofie vedu, vzdelanie, zdravie a vyhovujúce životné prostredie môžeme mať len vtedy, ak na ne budeme mať peniaze. Tých však máme stále menej. Vzniká tak akýsi začarovaný kruh, ktorý spôsobuje, že pri takejto filozofii sa z ekonomiky stáva čosi podobné čiernej diere, kde miznú obrovské zdroje

a prostriedky a ekonomika napriek tomu stále upadá a je stále nevykonnejšia a nekonkurencieschopnejšia.

Privatizácia proti trhu a čo ďalej ?

V podmienkách globálnej ekonomiky a svetového trhu sa stala hlavným kritériom alokácie zdrojov výkonnosť. Ide o výkonnosť ekonomiky, podniku i jednotlivca. Je to práve svetový trh, ktorý vyžaduje rozdeľovanie zdrojov spôsobom, že hlavný a rozhodujúci prúd týchto zdrojov smeruje do vedy, výskumu, technológií, vzdelávania, zdravotníctva a životného prostredia.

Účastníci svetového trhu, ktorí chcú byť na ňom úspešní, vedia, že musia do uvedených oblastí investovať, lebo v opačnom prípade dlho účastníkmi tohoto trhu nebudú alebo nebudú vôbec.

Tu treba hľadať aj príčiny ekonomických problémov v krajinách strednej a východnej Európy, kde proces privatizácie, ako proces rozdeľovania zdrojov, nerešpektuje kritérium výkonnosti. Zdroje sú tu prostredníctvom procesu privatizácie rozdeľované podľa kritérií vzdialených požiadavkám trhu napr. podľa príslušnosti k politickým stranám resp. hnutiam a oblasti vedy, výskumu, technológií, vzdelávania, zdravotníctva a životného prostredia sú z procesu alokácie zdrojov vyňaté resp. majú k zdrojom obmedzený prístup resp. nemajú k nim prístup žiaden. Takisto má obmedzený prístup k zdrojom aj ostatné obyvateľstvo, ktoré sa nezúčastňuje na činnosti politických strán a hnutí, ktoré proces privatizácie riadia, alebo na ňom participujú. Sme potom svedkami toho, že proces privatizácie v krajinách strednej a východnej Európy, hoci deklarovaný ako prechod k trhovej ekonomike, je hlavnou prekážkou takéhoto prechodu a nerešpektovanie reality a podmienok svetového trhu a globálnej ekonomiky spôsobuje namiesto obnovenia výkonnosti ekonomík týchto krajín ich ďalší prepád. Tak sa stále viac stáva realitou skutočnosť, že tieto krajiny namiesto smerovania k vyspelej a modernej spoločnosti s výkonnou a konkurencieschopnou ekonomikou, smerujú k spoločenskej deštrukcii a k ekonomike s klesajúcou výkonnosťou a konkurencieschopnosťou so stále rastúcim podielom čierneho trhu a tieňovej ekonomiky. Francúzsky politológ Alain Minc vo svojej knihe Nový stredovek dokonca tvrdí, že takáto vznikajúca spoločnosť pripomína modernú spoločnosť v máločom. Oveľa viac však pripomína to, čo on nazýva Nový stredovek.

Prejavuje sa to napr. aj v skutočnosti, že v niektorých krajinách akoby niektorí ľudia vlastnili celé teritória aj s ľuďmi a so všetkým, čo sa na týchto teritóriách nachádza, čo Alain Minc vo svojej knihe dokladá na konkrétnych príkladoch. Paradoxne sme potom svedkami, že vznikajúca globálna svetová ekonomika a svetový trh sú ohrozené narastajúcou ekonomickou, politickou a spoločenskou deštrukciou v niektorých regiónoch sveta, medzi ktoré patria i krajiny východnej a strednej Európy.

Skutočnosť, že účastníkmi globálnej svetovej ekonomiky sú také krajiny ako napr. Japonsko, ktoré už v súčasnosti disponuje modernou a vysokovýkonnou ekonomikou 21.storočia a zároveň aj krajiny tretieho sveta so zaostalými ekonomikami i krajiny strednej a východnej Európy s kolapsujúcimi ekonomikami s klesajúcou výkonnosťou, spôsobuje potom celosvetovú ekonomickú, spoločenskú a politickú nestabilitu a prehĺbuje globálnu krízu súčasnej ľudskej civilizácie. Jednou z príčin takéhoto stavu je zaostávanie ekonomického a politického myslenia a ignorovanie novej reality globálnej ekonomiky a svetového trhu. Práve preto je pre mnohé krajiny východiskom uvedomenie si týchto skutočností a následná adaptácia na podmienky svetového trhu a globálnej ekonomiky. S tým je potom spojená aj nutnosť alokácie zdrojov v jednotlivých ekonomikách tak, aby sa hlavným kritériom alokácie týchto zdrojov stala výkonnosť ekonomiky, podniku a jednotlivca. Vyššie investície do vedy, výskumu, technológií, vzdelania, zdravotníctva a životného prostredia tak môžu prispieť k obnoveniu economickej, spoločenskej a politickej rovnováhy v mnohých krajinách a môžu byť tiež jedným z krokov k riešeniu globálnych problémov na lokálnej úrovni a tým aj k prekonaniu globálnej krízy ľudstva.

Alternatíva č. 1 / 1995